

Meghívó
A Magyar Képzőművészek Egyesületének
Műhely Galériája
szívesen meghívja Önt, barátait és ismerőseit
2022. június 23-án 18 órára
Zelenák Katalin
Ferenczy Noémi újjas képzőművész
Metamorfózisok
visszafelé fordított állatoknak megnyitójára
A titkot meggyitja
Molnár Eszter
művészettörténész

A kiállítás megtekinthető 2022. június 13-ig
1117, Budapest Halmstadti út 4.
tel. 06 20 354 2370

Zelenák Katalin: *Fragmentum III.*, 2015 / gyapjú, selyemszál, pamut, egyéni technika, 4-es felvetés, 50x70 cm (A művész tulajdona)

Zelenák Katalin: „Befejezetlenül, kárpítottördék”, 1997 / gyapjú, selyem, pamutszál, 5-ös felvetés, 65x110 cm, (A művész tulajdona)

Molnár Eszter METAMORFÓZISOK

ZELENÁK KATALIN FERENCZY NOÉMI-DÍJAS GOBELINMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSÁRÓL

Zelenák Katalin átfogó életműkiállítása a sárvári Nádasdy-vár Galeria Arcis kiállítótermében valósult meg 2022 áprilisában. Zelenák Katalin művészetének leitmotívuma a reneszánsz portréművészet sajátos átértelmezése, új kontextusba helyezéssel való átértékelése, sőt kisajátítása. Ebben a műsorozatban szereplő, alteregószerű nőalakokban kiérezhető egy rejtett (ön)vallomások hangja is: Zelenák platói nosztalgiját az európai modern emberkép-eszményre való reflexióban.

Három szempontból közelítem meg a munkákat. Egyrészt az *arc ábrázolásának* esztétikája, még hozzá hangsúlyosan a reneszánsz portrifestészetre való hivatkozás felől, másrészt az egyedi *modernitás* jegyek felől, az *appropriation art* szempontjából; harmadrészt pedig a művek műfaját és egyben ikonológiai jelentését is meghatározó *töredék, töredékesség szemiozísát* járom körbe társművészeti példákkal gazdagítva.

Kezdjük a portré felől. Először a portrék exkluzivitásától. Az itt látható művek itáliai és németalföldi reneszánsz festők portréit használják fel alapanyagként, mintegy a reflexió alanyaként. A művészi anyaggyűjtésben szubjektivitása révén voltaképp nem lényeges kérdés a festő személye; hiszen a képek kiválasztásának szempontja korántsem a hírnév (mint például Warhol pop-art képei esetében), éppen ellenkezőleg. A képanyag-gyűjtésnél sokkal inkább a rejtett értékek, kincsek megmentésének és felmutatásának gesztusa a döntő. Így járt el Weöres Sándor is, amikor egy „elfeledett”, azaz széles körben nem ismert felvilágosodás korabeli valós (de „ismeretlen, nagy magyar”)

költő Ungvárnémeti Tóth László verseit egy, az elképzelt cigány származású grófnő-költő Psyché alakjával együtt restaurálja, s egyben rekonstruálja. Sőt ez a leletmentő attitűd Weöres esetében egy visszatérő művészi eljárás, hiszen a *Három veréb hat szemmel* című kötetben Kovács Sándor Iván irodalomtörténezzsel együttműködve (a középkortól a 20. századig tartó időszakból válogatott) művek egész arzenálját mutatja be.

Olyan lappangó, rejtett, ismeretlen költői szépségeket, különösen izgató zamatú, rendhagyó műveket ástott elő Weöres és most itt Zelenák is, amelyekkel éppen különlegességük, exkluzivitásuk miatt nem tudtak beilleszkedni az irodalmi kánonba, vagy éppen nem válhattak széles körben ismertté.

Összegezve az eddigieket, Zelenák képi válogatása, nosztalgikus appropriációja nemcsak múlt mentést, hanem szubjektív személyes múltnarratíva alkotást és exkluzív képi leletmentést is jelent.

A portré műfaji kérdéseiről szólva Leon Battista Alberti, a reneszánsz egyik legkiemelkedőbb művészt idézem, aki a festészetről szóló művészeti traktátusában, azt írja, hogy „a festészetnek isteni [mágikus] ereje van: nemcsak arra képes, amit a barátságáról is mondanak, hogy a távollévőt jelenlévővé, hanem arra is, hogy még a halottakat is élővé tegye, sok évszázad után olyannyira, hogy a szemlélők felismerjék őket.”¹ Alberti egy Nagy Sándorról szóló anekdotát is leírt, amely szerint a hadvezér nem lévén elégedett vonásaival, sohasem engedte senkinek, hogy lefesse vagy megmintázza, „nem akarta, hogy képmása ismertté

1 Leon Battista Alberti: *A festészetről*, II. 25–29. = *A festészet és az építészet mint szabad művészet = A reneszánsz művészet történetének olvasókönyve*, XV. század. Összeállította Hajnóczy Gábor, Balassi Kiadó, Budapest, 2004., 143.

válják az utána következők előtt.² „S bizonyos, hogy annak az arcúja, aki már nem él, a festmény révén hosszú életet él. Hogy a festészet meg tudja jeleníteni az emberek által egykor imádott isteneket, ez mindig nagy ajándék volt a halandóknak, mert a festészet érdeme az imádat is, amely az istennel összefűz bennünket, és az, hogy vallási áhítattal tölti be lelkünket.”³

Alberti Hermész Triszmegisztosszal egyetértve kijelenti, hogy a festészet és szobrászat a vallással együtt született. „Az emberiség tudatában lévő természetének és eredetének, isteneit saját arcújának hasonlatosságára alkotta meg.”⁴ Amennyiben elfogadjuk, hogy a képzőművészet kialakulásának alapfeltétele a teljes infrastrukturális szerveződést felmutatni tudó vallás kialakulása, mely az emberiség kulturális fejlődésének egy lépcsőfokát képviseli, analóg gondolatnak tarthatjuk Hegel megállapítását, aki tovább szűkítve a (modern?) festészet „kialakulásának feltételeiről” azt írja, hogy a „festőművészet célszerű alkalmazásának köre viszont a keresztény vallás elvével kapcsolatos: a bensőség, a külsőtől való elkülönülés, a külsővel való ellentét. (...) A festészet a látszás művészete; elsősorban a látszatban feltárló benső iránt érdeklődik.”⁵ Tehát a világ külső ragyogása, „látszata” voltaképp a láthatatlan lelki dimenziók felé való érdeklődésnek nyit utat.

Kit ne érintene meg ennek a fiatal arcnak a szinte igéző erejű, tiszta szépsége? Zelenák *Portré-ritmusok*, vagy a *Metamorfózis*-, illetve reneszánsz portré *Parafázis*-sorozatában szereplő – olykor azt jobban láttatni engedő, azaz jobban feltárló, olykor erőteljesebben kitartak – fiatal leánycarcban, saját európai kultúránk eredetének szépségét, tökéletességét, rejtett ideáit keressük; ugyanakkor – storytelling jelleggel – elképzelhetővé válik az alig 16-17 éves királylány élete, mindennapjai is.

Következne másodsorra tehát Zelenák egyedi modernitás jegyeinek vizsgálata. Hogyan modern művészet ez? Németh Lajos kiváló művészetelméleti könyvében, *A művészet sorsfordulójában* írja, hogy habár a modernitás egy szinte szélsőségesen heterogén művészi irányzat és korszak egyben, hiszen „egymást látszólag kizáró és tagadó irányzatokat foglal össze”; s e szélsőséges heterogenitás révén az egyes irányzatok, művészek és művek között nehéz is „kibogozni az összekötő szájakat, egy minőségben könnyen felismerhető a rokonság: a múlt művészetéhez való viszonyban.” Ezzel Németh azt is mondja, hogy adott művész viszonya a múlthoz definiálja annak modernitását. Zelenák tudatosan nyúl egy távoli kor értékeihez. Katalógusába írt *Ars poetica*-ját idézve: „Én mindig valami tökéletesre vágytam, valami új harmóniára, a mai kor újjánemesítésére. Ezért nyúltam a reneszánsz művészetéhez. Újra teremteni valami hibátlan tökéletes szépséget, egy nemes kor lenyomatát. (...) Szándékaim szerint az elrontott, tökéletlen és széttépett szépség új értelmet nyer. Tükröződése a mai alkotó folyamatoknak, ugyanakkor önmagunk tükröképe.”⁶ Zelenák kisajátító gesztusa értékközpontú, és szubjektív alkotói módszere pedig lírai szubjektív változata a 60-as évektől elterjedő neoavantgárd dekolázs-művészetnek.

Végül, de nem utolsó sorban nyomatékkal szeretnék beszélni a töredékesség stilsztikai értékéről, illetve a töredék műfajról is Zelenák életműve, de különösen e kamaratárlat lírai hangulatú grafikái és francia kárpitjai kapcsán. Az utolsó, úgymond egészes, azaz az összes művészi ágat felölelő nagy kulturális narratívát felépíteni tudó stíluskorszak a romantika volt. A 19. század derekától felívelő ipari forradalom és a modernitás azonban az egészes ember és világkép helyébe már nem tudott átfogóan megismerhető és szemlélhető világképet helyezni,

2 Alberti idézi Plutarkhoszt, *Agészilaosz*, 2, 739–740. = i. m., 143.

3 i. m., *Uo*

4 i. m., 144.

5 Georg Wilhelm Friedrich Hegel: [II.] Második, avagy különös rész = [III. Festőművészet] In *A művészet filozófiája*, P. von der Pfordten lejegyzésében (1826), Felelős kiadó: Bösze Ádám, 167.

6 *Ars poetica* = Zelenák Katalin kárpitművész (katalógus), 4.

Zelenák Katalin: *Reneszánsz portré III.* 1986 / gyapjú, selyemszál, 5-ös felvetés, 100x110 cm (Magántulajdon)

Zelenák Katalin: *Reneszánsz portré IV.* 1986 / gyapjú, selyemszál, 5-ös felvetés, 90x120 cm (Magántulajdon)

Zelenák Katalin: *Az elmúlás mintázata*, 2000 / gyapjú, selyemszál, 4-es és 3-as felvetés, 210x150 cm (A művész tulajdona)

Zelenák Katalin: *Megszűnés*, 2002 / gyapjú, selyemszál, 5-ös felvetés, 100x105 cm (A művész tulajdona)

Zelenák Katalin: *Egy fragmentum metamorfózisa*, 2006 / gyapjú, selyemszál, pamutszál, 4-es felvetés (A művész tulajdona)

Zelenák Katalin: *Odaliszk*, 2009 / gyapjú, selyemszál, 4-es felvetés, 145x90 cm (A művész tulajdona)

Zelenák Katalin: *Reneszánsz portré II.*, 1985 / gyapjú, 5-ös felvetés, 140x150 cm (eltűnt egy külföldi csoportos kiállítás alkalmával, 1990-ben)

és felértékelte az antik-reneszánsz *compositione*-k tökéletességésményével szemben a befejezetlenség, a töröttség, a töredékességben rejlő esztétikumot. Habár az antikvitásban is előfordul példa a töredék műfajára, például az egyik legelső, magát filozófusnak nevező gondolkodónál, Parmenidésznél, az eleai filozófiai iskola alapítójánál. Gondolatai (*Tanítása! azaz Tankölteménye!*) szintén töredékekben maradtak fenn. A töredék, a rom, a múlt kincseinek felértékelése a romantika számára lesz aztán kiemelkedően fontos.

Ha zenei analógiákat keresünk, megemlíthetjük a nagyszerű orosz balett, Sztavinszkij *Tavaszi áldozatának* kollázsszerűen „felhasznált” zenei idézeteit, melyek az orosz népdalokból merítettek, vagy Luciano Berio olasz komponista *Sinfonia* című kompozícióját, amelyet 1968-69-ben a New York-i Filharmonikusok számára írt a szerző. A zenekarra és nyolc hangszólamra írt darab éppúgy, mint Zelenák, a reneszánsz portrékkal zenei idézeteket beépítve egy elvont és torz kultúrtörténeti tablót festett. De megemlíthetjük párhuzamként Bernd Alois Zimmermann huszadik századi német zeneszerző hangsúlyosan zenei idézetekkel és töredékekkel dolgozó munkamódszerét is, például az *Übü király vacsoráját*.

A töredék esztétikuma, mint látjuk a fenti példákön, a romantikától kezdve, de még inkább a huszadik századtól kerül kiemelt szerepbe: az irodalomban gondolhatunk Tandori Dezső *Töredék Hamletnek* című kötetére, vagy akár az alkotói pályáját a 20. század közepén felvirágoztató antik irodalmi műfordító-költő Devecseri Gáborra (*Töredék-óda Budapesthez: Lágymányosi istenek*), végül, de nem

utolsó sorban, egy kortárs költő, Szöllösi Mátyás *Negyvenöt töredék* című kötetét említem meg. Korszakosan kiemelkedő festőművésziünk, Kondor Béla verseskötetének címe pedig *Boldogságtöredék*.

A töröttség, a töredékesség felértékelődése, az értékmentő archeológiai szemlélet a modernitás egyik nagy, mondhatni szellemi és egyben alkotás-lélektani csapásirányát képviseli: Michel Foucault filozófus nyomán szokás az archeológiai gondolkodásformát a tudás egyik rendjéhez tartozónak tartani. A töredékességben megnyilvánuló emlékezetörzés arra hivatott, hogy szembeszálljon a mulandósággal, s az emlékezet őrzője legyen.

Zelenák Katalin archeológiai attitűdje, szinte szerelmes áhítata a szépség és a reneszánsz formaeszmények iránt egyfajta morális helyállás is, hiszen jól tudja, hogy a képek, sőt maga a szépség is „*törékenyek és múlandóak, akár kőbe vésve vagy vászonra festve maradtak meg, következésképpen az emlékezet maga is véges, a testhez, az anyaghoz, a személyhez kötött.*”⁷

(2022. április 10. Sávár, Nádasdy-vár, Galeria Arcis)

7 Kocziszkó Éva: *Archeológiai költészet a modernitásban*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2015., 11.